

INTERNET VA TA'LIM-TARBIYA. YOSHLAR MASALASI VA YOSHLARNI SALBIY AXBOROT OQIMLARIDAN HIMOYA QILISH.

Aminova X.O.

*“Informatika va AT” fani o‘qituvchisi,
BMTI Akademik litseyi*

Kalit so‘zlar: axborot, media, mediata’lim, axborot xavfsizligi, mediasavodxonlik, mediamadaniyat.

XXI asrda kompyuter texnologiyalarining yuqori sur’atdagi taraqqiyoti tufayli insoniyat tafkkurida yanada sermazmun ahamiyat kasb eta boshladi. Mazkur makon raqamli telekommunikatsiya texnologiyalari yordamida yanada takomillashtirildi. Uning iste’molchilar tomonidan o’zlashtirilishi jamiyatda mobil telefoni, kabel televideniyasi, zamonaviy dizaynli comfort avtomobillardan tashqariyangi davrning o’ziga xos yangiligi- Internet makoni bilan o’z mazmunini tez va samarali kechishiga turtki berdi.

Texnoelektronik tarqqiyot XXI asrning birinchi o’n yilligini o’zidayoq jamiyat tarnsformatsiyalashuvi yadrosini ijtimoiy taraqqiyot qobig’ida bir necha karra tezligini oshirib yubordi.masalan, XX asr tadqiqotchilarining o’z ilmiy ishi uchun zarur bo’lgan ilmiy adabiyotlari yoki manbaini qidirib topishi uchun kunlab, haftalab, oylab va hatto yillab vaqt sarflagani sir emas. Bugun esa hafsala qilinsa, Internet tarmog’idagi saytlardan birida o’zingizga kerakli istalgan axborotni ma’lum daqiqalar ichida qo’lga kiritshingiz mumkin.Farqi shundaki, o’tgan asr vaqt me’zoni bo’yicha uzoq vaqt mobaynida to’plangan, ammo bugungi kun bilan taqqoslanganda u qadar ko’p bo’lmagan ma’lumotlarni bir tizimga joylab, qat’iy belgilangan vaqtda ishni yakuniga yetkazish mumkin edi. Ammo, axborotlar jamiyati a’zosi me’yoridan ortiq manbalar bazasini qo’lga kiritgach, noaniqlikka duch kelmoqda. Kommunikatsiya texnologiyalarining so’nggi yillarda tez-tez o’zgrib turadigan eng so’nggi avlodlariga har doim “tashna” bo’lib yashaydigan ijtimoiy qatlam- yoshlar ekanligi inobatga oladigan bo’lsak, har bir kommunikatsiyalar avlodi o’zgarishi ularning tafakkur va turmush tarzida yangidan-yangi noaniqliklarni keltirib chiqaraveradi.

O’zbekistonning global dunyoga tizimli ravishda, transformatsiyalashib borishi, birinchi navbatda, malakat yoshlari va ularning ijtimoiylashuvi bilan ham ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda endi shakllanayotgan yoshlarni turli axbotorlarning salbiy ta'siridan himoya qilish va ularning sog'ligini asrash muammosi dunyodagi eng dolzarb maslalaridan hisoblanadi. Yoshlarga atrofni o'rab turgan olam haqidagi haqidagi ma'lumot beruvchisi asosiy manbalarga esa, matbuot, televideniye, radio, global kompyuter tarmoqlari va boshqalar kiradi. Yosh ablod ongiga ulkan "axborot yomg'iri" yoki "axborot seli" deb ataluvchi kuch kata ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot makonidagi kutilmagan obrazlar, zamonaviy, yorqin tasvirlar, syujetlar va hatti harakatlar hali ongi yetarli darajada shakllanmagan yoshlarni albatta ko'proq o'ziga jalb qiladi., chunki yosh xususiyatlari hayotiy tajribaga ega bo'lmaganligi sababli, bola ulkan ma'lumotlar oqimini qabul qilish uchun hali tayyor emas hisoblanadi. Yoshlarning telefon, kompyuter va televizor oldida o'tkazadigan vaqtlari maktabda yoki boshqa ta'lim muassasalarida o'tkazadigan vaqtlaridan ancha ko'proqni tashkil etadi. Bu ularning ongiga salbiy tasir ko'rsatuvchi turli buzuq, ziddiyatli dasturlar, shoular, saytlarni doimiy ko'rishlariga ko'proq imkon beradi, uning nozik ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadi. Ular esa bularning turli salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkinligini ko'pincha tushunmaydi. Agar e'tiborimizni qaratsak, faqat ko'ngil ochar saytlar, turli shoularni tanlaydigan va ko'radigan yoshlar deyarli yurtimizda va dunyoda bo'layotgan ta'limiy-tarbiyaviy, ma'naviy-madaniy teledasturlar, ijtimoiy tarmoqlarni ko'rishdan o'zlarini chetga olishadi. Hozirda urf bo'lgan majoziy iboraga ko'ra, "inson o'zining "axborot pillasi"ga o'rab olishi, o'zini real dunyodan ajratib qo'yishi, illyuzion axborot makonida yashashi mumkin.

Media sohada eng nufuzli tadqiqotchilarning tadqiqot natijalariga asoslanib shuni ta'kidlash mumkinki, ommaviy axborot vositalari tomonidan manipulyatsiya ob'yekti bo'lib ko'proq yoshlar tanlanadi, chunki:

- Ular axborotning muhim qismini, to'liq idrok etmaydilar, chunki ular hali uni idrok etishga tayyor emaslar;
- Ular xabarni ma'nosini yoki bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkinligini qisman tushunadilar;
- Ular ommaviy axborot vositalariga nisbatan passiv pozitsiyani egallaydilar, o'zlarini ularning ta'siridan qanday himoya qilishni bilmaydilar va ko'pincha bunday himoya zarurligini tushunmaydilar.

Bugungi kunda axborot xavfsizligi va inson ongini ommaviy axborot vositalari tomonidan manipulyatsiya qilinishidan himoya qilish davrimizning eng asosiy muammosiga aylandi, va bu hozirda ota-onalar, shifokorlar, psixologlar va o'quvchilarni tashvishga solmoqda. Ushbu muammoni hal etishning eng samarali yo'li sifatida maktab va ta'lim muassasalarida mediata'lim va mediamadaniyatni

rivojlantirish orqali amalga oshirish taklif etilmoqda. Hozirgi kunda dunyoda jadal rivojlanayotgan mediata'lim bu-pedagogikaning ommaviy axborot qonuniyatlarini o'rganish asosida yoshlarni axborot xurujlaridan o'zini himoya qilish va odamlar bilan muloqot qilish va o'zligini namoyon qilishning zamonaviy shakllari bilan tanishtiradigan yo'naishdir.

Tarqqiyotning axborotlashuv va globallasuv jarayonlari, taassufki, faqat moddiy manfaat va ehtiyojlarini qondirishga intiladigan, milliy qiyofasini qariyb yoqotgan, o'z maqsadi yo'lida har qanday g'oyani qo'llashga tayyor toifalarni ham vujudga keltirdi. Bunday salbiy holat mamlakatimiz aholisi, ayniqsa, yoshlarimizga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Demak hozirda har bir axborot chegara bilmaslik xususiyatiga ega ekan, ongi va dunyoqarashi endigina shakllanayotgan yosh avlodning ma'naviy olamni daxlsizligini asrash ko'pchilikni o'ylantirib qo'ymoqda. Tajribaga ega bo'lmagan bugungi kun yoshlarining hayotiy tushuncha va tasavvurlari asosan OAV hamda Internet ta'sirida shakllanmoqda. Bu esa ta'lim-tarbiya jarayonida muassasalarning ish faoliyatini qiyinlashtirib qo'ymoqda. Axborotning katta oqimi sharoitida inson o'zini erkin his eta olishi uchun axborot madaniyatiga ega bo'lishi kerak. Axborot madaniyatitushunchasi mazmunida-ta'lim, ilmiy bilish va faoliyatning boshqa turlari davomida yuzaga keladigan, axborotga bo'lgan ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan bilimlar, o'quv va ko'nikmalarning tizimlashtirilgan yig'indisi yig'indisini anglatadi.

Yoshlarning axborot oqimiga munosabatini shakllantirish aql-idrok, tafakkur tarbiyasining bir yo'nalishidir. Ota-onalar, ustozlar va murabbiylar ta'lim-tarbiya berish jarayonida yoshlarga fikr va bilim o'rtasidagi farqini tushuntirishi, fikrlarni o'zaro taqqoslashga, turlarga ajratish lozim.

Mediata'limni o'rganish natijasida inson quyidagi imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin:

- O'zi bilan qabul qilinuvchi axborot o'rtasida "psixolog masofa" o'rnatish mexanizmlarini yaratish, o'zining ongini manipulyatsiya qilinishidan psixologik himoya qilish, axborotlarni tanqidiy baholash ko'nikmarini egallash;
- Audiovizual idrok etishning ongli tajribasini egallash; idrok etish qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirish;
- Amaliy darajada noverbal xabarlar tillarini (teletasvirlar tahlili, kino tili, reklama tili va boshqalar) o'zlashtirish, bu esa ularga axborotlarning mazmuni anglashga va o'zini namoyon etish imkonini beradi.

Mediata'limning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish uchun quyidagi faoliyat yo'nalishlari muhim ahamiyatga ega hisoblanadi:

- Maktabda shakllangan bilimlar tizimga sinfdan tashqari qabul qilinadigan axborotni kiritish, bu bilimlardan turli mediadagi axborotlarni idrok etish va ularni tanqidiy tushunishda foydalanish;
- Axborotni talqin qilish, uning mohiyatini anglash, uni maqsadli yo'naltirish, axborot tarqatilishining maqsadi, axborotlardagi yashirin ma'nolarga nisbatan shaxsiy munosabatni shakllantirish qobiliyatini rivojlantirish; kerakli ma'lumotlarni turli manbaalardan topa olish, belgilangan mezonlar asosida ularni tizimlashtira olish;
- Axborotning kommunikativ jihatdan o'zaro ta'sir maqsadini va mo'ljallangan auditoriya xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ularni hajmini, shaklini, belgilash tizimini, tashuvchisini o'zgartira olish.

Adabiyotlar:

1. Зазнобина, Л.С. Медиаобразование в школе: как выжить в мире СМИ [электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.mediaeducation.ru>.
2. Sh.Qudratxo'jayev. Internet tarixi, tuzilishi, texnik xavfsizlik. Toshkent, Ma'naviyat, 2013.